

Může (mezistranická) politika „vymizet“?

Roman Chytilík¹

Abstrakt: *Následující metaanalytický text se věnuje struktuře příležitostí a omezení, se kterou jsou konfrontováni političtí aktéři (zejména strany, ale i kandidáti) při úvahách, zda ve stranickopolitické soutěži upřednostnit strategie, založené na diferenciaci pozic v politických tématech nebo na faktorech, které se soubojem v tématech přímo nespojují. Naznačuje mechanismy, pomocí kterých se oba typy strategií spolu propojují a ve výsledku ústí v plnohodnotnou politickou soutěž s dostatečnou poziční diferenciací. Důraz na vymizení „politiky cílů“ ve prospěch „politiky realizace“ naproti tomu není podle současného stavu poznání odměňující taktikou stranickopolitické soutěže.*

Úvod: Politika cílů a politika realizace: pozice, valence a tematické vlastnictví

Úvahy o „mizení politiky“ jsou v současném evropském politickém myšlení dosti živé. Za jeden z manifestů tohoto směru uvažování lze považovat práci nizozemského filozofa Hanse Achterhuisse *Politika dobrých úmyslů* (č. 2001), která se velice kriticky staví ke způsobu, jakým jednotlivé evropské země a ideologické proudy v nich přistoupily ke kosovské otázce, která byla v době vzniku díla velmi palčivým tématem. V souvislosti se zarámováním kosovské operace jako humanitární se Achterhuis ptá, zda skončila doba, kdy podstatou politiky je souboj mezi různými zájmy, ve prospěch politiky "morálních rozhodnutí", v níž je úlohou politiků výhradně bavit se o prostředcích k jejich realizaci, ale cíle obecně sdílet. Stojí za ním nepřiznaný, a podle nizozemského filozofa zcela chybný, předpoklad, že společenské výsledky jsou "realizovatelné", a víceméně závisí na dobré technice provedení, nikoliv na externích faktorech. Právě toto soustředění se na prostředky považuje Achterhuis za největší riziko současného politického vývoje.

¹ Tato článek vznikl v rámci výzkumného projektu „Politický prostor v zemích V4“ (kód P408-11-P118), který podpořila Grantová agentura ČR. Kontakt na autora: Roman Chytilík, katedra politologie, Fakulta sociálních studií MU, Joštova 10, 602 00 Brno, chytilik@fss.muni.cz. Text podstatně (odkazovanými pracemi) čerpá z mé monografie *Politický prostor a politická témata. Studie k soutěži politických stran*, vydané v CDK v r. 2014, jež je věnována soutěži politických stran v mohem širší perspektivě. Článek má naznačit, jakým způsobem je možné pomocí výkladového rámce, který v ní byl představen, odpovídat na konkrétní otázky, související se stranickou politikou a volební soutěží. Děkuji oběma recenzentům za poznámky, vylepšující kvalitu textu.

Následující text se soustřeďuje na prozkoumání pobídek pro vymizení politiky, které lze situovat spíše do vnitrostátní politické arény, konkrétně do její mezistranické soutěže. Věnuje se způsobu, jakým politické strany nakládají s politickými tématy. Svých charakterem představuje více než co jiného metaanalytickou studii, snažící se zachytit paradigmatickou změnu, k níž v této oblasti došlo v několika posledních letech. Pro ty, kdo preferují politiku cílů před politikou prostředků a realizovatelnosti, představuje dobrou zprávu. Empirické práce totiž ukazují, že i když struktura příležitostí, která strany ponouká k tomu, aby se obrátily k politice realizace, nebo alespoň odvrátily od politiky cílů, je poměrně pestrá, existují v samotných pravidlech stranickopolitické soutěže pobídky, které ji přimykají zpět k soutěži cílů. Zároveň se ovšem ukazuje, že vztah mezi politikou cílů a politikou prostředků a realizace je komplikovanější i v tom, že nejde o hru s nulovým součtem- více jednoho neznamená automaticky méně druhého.

"Mizení mezistranické politiky" chápeme víceméně nenormativně jako vychýlení z běžné, "normální" tematické soutěže politických stran, kterou vymezujeme ve shodě se Sartorim (č. 2005:331) a de Vries (2010) na základě kategorií viditelnosti a kontroverze. Předpokládáme, že nutnou podmínkou politizace témat je, aby v nich strany definovaly pozice tak, že je jednak explicitně pojmenují a zároveň se vymezí vůči pozicím svých konkurentů a vznikne tak mezi nimi soutěž. To usnadňuje voličům volbu mezi nimi, protože jim umožňuje snáze spojit svou vlastní pozici s konkrétní politickou stranou.

Vstupním předpokladem do naší diskuse budíž následující: každému (politické straně či kandidátovi), kdo s politickými tématy (**issues**) operuje, se nabízí hned několik způsobů, jak je strategicky uchopit. Jeden je založen na zaujímání konkrétních politických pozic a souvisí s tím, že se strany snaží různě přibližovat postojům voličů a zároveň tak i přibližovat a jindy vzdalovat pozicím dalších stran. Druhý z nich, v jehož jádru je důraz na kompetenci strany (ať již v daném tématu nebo obecně), a který apeluje na přesvědčení voličů, že dobrá řešení strana nejen nabízí, ale i reálně je schopná -velmi často na rozdíl od konkurence- dosáhnout, nazýváme v tomto textu valencí (**valence**). A konečně třetí, kterou tento text spojuje s konceptem "tematického vlastnictví" (**issue ownership**), spočívá v zesilování palčivosti témat, v nichž stranu voliči tradičně hodnotí vysoko a v zeslabování těch, kde tomu tak není. I z takto stručného popisu je zřejmé, že z hlediska intenzity, s níž je veden konflikt mezi politickými cíli, nejde o stejně silné strategie. Zatímco zaujímání rozdílných pozic v jednotlivých tématech politický konflikt podporuje, důraz na charakter těch, kdo jsou za politická opatření zodpovědní a či na soulad toho, co chtějí a jací jsou, přimyká politický

konflikt k otázce realizace. Důraz jen na některá témata a zároveň ignorování jiných vede k poněkud paradoxní situaci, kdy jsou ve stranickopolitickém diskursu přítomná témata, která jsou dostatečně palčivá, ale nejsou dostatečně konfliktní, což opět nebezpečně vzdaluje politickou soutěž od politiky cílů. Kde jsou tedy v politické soutěži zabudovány nástroje, které ji korigují směrem k pozičnímu soupeření, od "nesoutěže" k soutěži?

Politická soutěž a „nesoutěž“: Downs, Stokes, Riker a „odměňující taktiky“

Prvním, kdo systematictěji promýšlel myšlenku politické "nesoutěže", byl v padesátých letech minulého století Anthony Downs, více ekonom veřejné volby než politolog. Své myšlenky shrnul v roce 1957 v deduktivně konstruované disertační práci *Ekonomická teorie demokracie*, která se po svém knižním vydání v roce 1965 (Downs 1965) stala a nadále zůstává jednou z vůbec nejcitovanějších politologických prací. V ní Downs věnoval značnou energii tomu, aby vedl rozsáhlé paralely mezi tržní soutěží a politickou soutěží stran. Svou práci koncipoval kolem konceptů jako je maximalizace zisku, umístění v prostoru na (politickém) trhu, racionalita voličů či dostupnost politické informace a navázal v ní na práce ekonomů Harolda Hotellinga (1929) a Arthura Smithiese (1941), které se věnovaly otázce co možná nejvíce kompetitivního prostorového umístění firem.

V Downsově světě, který sám americký politolog na několika místech své práce označuje za modelový a hypotetický, existují v politice dva základní typy aktérů. Jedním z nich jsou politické strany, případně kandidáti, jejichž cílem je maximalizovat počet hlasů, jež získají ve volbách, druhým voliči, kteří se snaží maximalizovat svůj osobní užitek, plynoucí z volby. To, co usnadňuje, aby strany a voliči nacházeli společnou řeč, jsou politická témata. Downs předpokládá, že každý volič od vykonavatelů politické autority něco požaduje a že některá jeho přání jsou silnější než jiná. Strany naopak v tématech zauímají pozice, pomocí kterých si slibují získat hlasy voličů nebo alespoň jejich části. Obě kategorie aktérů jsou "maximalizátory" v tom smyslu, že se snaží chovat tak, aby měli z voleb co největší zisk (srov. Chytilík 2014: 23-24).

Jak voliči, tak i strany mohou být v každé prostorové dimenzi, která představuje analytickou náhradu jednoho politického tématu (issue), reprezentováni prostřednictvím svého ideálního bodu- nejvíce preferovaného politického řešení či výsledku politiky. Nejjednodušším analytickým případem je jen jedna dimenze politiky, kde je volba voličů úzce

svázána s prostorovou blízkostí voliče a kandidáta a volič jednoduše volí toho kandidáta, jehož pozice je mu nejbližší. Politika je ale ze své povahy multidimenzionální a volič tak musí uvažovat o svém užitku z volby jako součtu vektorových vzdáleností své ideální pozice a pozice jednotlivých stran v jednotlivých tématech. Volič takto uvažuje o každé ze stran a následně si mezi nimi vytváří stranický diferenciál- rozdíl užitků z jejich volby. Pokud překročí určitou hranici, kterou má každý volič nastavenou individuálně, rozhodne se volit, pokud ne, zůstává indiferentní, šetří náklady a voleb se nezúčastní. Právě snaha šetřit náklady voličů i svoje pak vede strany k tomu, aby reprezentovaly svou politiku i prostřednictvím "ideologií". Ty nereprezentují soubor konkrétních politických opatření, ale spíše normativní názor na svět, „jaký by měl být“, často ne zcela konkrétní a vyložitelný nejrůznějším způsobem. Tvoří jednu prostorovou dimenzi a mají-li plnit roli kognitivní zkratky pro voliče, musí být dostatečně obsahově korelovány s konkrétními politickými opatřeními stran (Downs 1965: 102-103).

Úvahám o tom, jakým způsobem se odvíjí politická soutěž mezi stranami, se věnuje osmá kapitola Downsovy knihy. Úvodním Downsovým předpokladem je, že ve dvoustranických systémech s unimodálním rozložením voličů mají strany silné pobídky zaujímat pozice, blízké mediánovému („prostřednímu“ v elektorátu) voliči (**median voter**), neboť to je strategie, která jim přináší největší počet hlasů. Okamžitě ale tento argument, který by znamenal překrývání pozic politických stran jako logické vyústění a tedy "nesoutěž", oslabuje tak, že toto pravidlo nemusí platit absolutně, protože středová strategie přináší zvýšené riziko, že stranu nebudou volit voliči z okrajů spektra, kteří se radši zdrží, resp. voleb vůbec nezúčastní (zde je vyjádřena myšlenka tzv. elastické poptávky, se kterou přišel již Arthur Smithies). Tato strategie voličů vypadá na první pohled iracionálně, prostorová logika přeci předpokládá, že voliči by vždy měli volit stranu, která je jim v prostoru blíže. Souvisí ale s tím, že volby v demokraciích jsou opakovaným aktem. Voliči, zaujímající v tématu extrémnější pozice, si tak slibují, že strana se „poučí“ a v dalších volbách zaujme a bude prosazovat pozici, která je jim mnohem blíže, než současná pozice středová.

Downs i proto opakovaně v textu zdůrazňuje, že to je právě rozložení preferencí voličů, které je zcela klíčovou proměnnou pro podobu politického života, neboť ovlivňuje strategie politických stran a celkově jejich prostorovou soutěž. Pokud je například rozložení voličů dvouvrcholové a vrcholy jsou od sebe hodně vzdáleny, vede to k nestabilitě politického systému, protože vítězná politická strana se snaží vyhovět voličům, díky jejichž hlasům se dostala k vládě a realizuje politiku, z níž mají voliči, kteří stranu nevolili, jen velmi malý

užitek, protože jim je prostorově velmi vzdálena. V krajním případě taková situace vede až ke zhroucení režimu a revoluci (ibid s. 120). V případě, že voliči jsou rozloženi víceméně rovnoměrně v rámci celého politického spektra (polymodální distribuce), stává se bipartismus obtížným až nemožným a přirozeným módem soutěže politických stran je multipartismus, pokud vůči tomu nestaví institucionální překážku volební systém (srov. Chytilík 2014: 25-27). Pro náš výklad je ovšem důležité, že soutěž v politickém prostoru poskytuje bez ohledu na rozložení voličů i institucionální faktory jako je volební systém, stranám vždy pobídky, aby se v politických tématech diferencovaly. Otázkou je pro Downse a jeho následovníky (např. Robertson 1976) pouze míra diferenciace a flexibility, s níž se tato míra proměňuje v čase.

Fundamentální kritikou Downsova modelu je článek pozdějšího princetonského děkana Donalda Stokesa, publikovaný v prestižním *American Political Science Review* (1963). Pro naše úvahy o soutěži a "nesoutěži" jsou důležité zejména dva Stokesovy argumenty. Prvním z nich je přílišná statická státnost Downsova modelu z hlediska struktury politických témat. Stokes mu vytýká to, že v sobě nijak nezahrnuje předpoklad, že dimenze politického konfliktu stran se mohou vyvíjet (některé otevírat a jiné uzavírat), stejně tak jako palčivost (**saliency**), s níž je vnímají voliči. To, co Downsova teorie podle něj postrádá, je explicitní zapracování předpokladu, že různá témata jsou v různých obdobích v politické soutěži přítomna různou měrou. Dichotomický charakter kategorie přítomnosti u Downse považuje za kardinální nepochopení charakteru politické soutěže a zjednodušení, které zcela devaluje explanační kapacitu Downsova modelu. Poznává k tomu (Stokes 1963: 372):

Úspěch v politice byl často dosažen nebo naopak ztracen díky schopnosti politických vůdců vycítit, jaká témata budou pro voliče palčivá.... Umění politických vůdců manévrovat v demokratické politice s cílem získat další hlasy voličů souvisí úzce se znalostí toho, jaká témata jsou pro voliče skutečně palčivá, případně jaká se palčivými prostřednictvím propagandy mohou stát".

S touto námitkou Stokes spojuje další- Downsův předpoklad, že v každé dimenzi existuje řada pozic, které dávají z hlediska usilování o hlasy voličů smysl, považuje za nepřesný. Dimenze politického konfliktu podle něj nepřipouští takových pozic mnoho- opak je pravdou. Obvykle jich připouští málo a dost často představuje volebně rozumnou pozici pouze jedna alternativa: „Empiricky je nutno přiznat, že řada témat, jež ovládají americkou politiku, nepřipouští dokonce ani dvě pozice.“ Na tomto základě rozlišuje mezi *pozičními*

tématy, která připouštějí prostorovou diferenciaci, a *valenčními*, jež jsou naopak typická tím, že v nich existuje jedna zdaleka nejvýhodnější pozice, kterou zastávají skoro všichni voliči a skoro všechny strany či kandidáti.

Pokud jsou valenční pozice prezentovány v minulém nebo přítomném čase, souvisí s tím, aby jejich prostřednictvím někdo získal politické body, nebo je mu naopak dáváno něco za vinu, v budoucím čase pak představují politické sliby a obsahují očekávání, že volič zhodnotí, která ze stran je schopna ("více kompetentní") uvést tyto sliby v život. Empiricky pak shledává v amerických prezidentských kláních značnou přítomnost valenčních témat, souvisejících s korupcí, zvládáním hospodářských krizí a ekonomickou či poválečnou obnovou. Stokesova koncepce je v tomto bodě ale mnohem hlubší- její součástí je i úvaha o tom, že vztah mezi valenčními a pozičními tématy je mnohem subtilnější, než by se zdálo "*Za mnoha valenčními tématy číhá jejich poziční varianta*". Posouzení, zda je některé téma poziční či naopak valenční, by podle Stokese nemělo proběhnout apriorně, ale mělo by souviset s analýzou toho, jak se o něm v politické soutěži mluví. Stokes naznačuje i strategie, pomocí kterých se stává z valenčního tématu poziční- pokud nějaká obecnější politická koncepce (například boj proti komunismu) je konceptualizována na sekundární úrovni tak, aby umožňovala diskusi o tom, jaké jsou nejvhodnější způsoby jejího řešení. Pak je poziční diferenciaci nejenže možná, ale i pravděpodobná. Na druhou stranu existují i způsoby, jak spíše poziční témata přiblížit valenčním, podle Stokese se tak děje skrze obtížně zpochybnitelné společenské cíle jako je "naprostá prosperita" (srov. Chytilík 2014: 32-35). Stokes tedy mnohem více než Downs spojuje stranickou politiku s "nesoutěží", v níž nedochází k dostatečnému konfliktu a struktura témat s jediným akceptovatelným řešením odvrací politiku od témat směrem k tomu, kdo je kompetentnější k jejich řešení.

Spor Downse a Stokese hodnotil s odstupem desítky let italský politolog Giovanni Sartori. Jeho argument lze považovat za střízlivou obhajobu původního Downsova modelu. I když souhlasí se Stokesem například v tom, že ekonomické základy modelu jsou vratké a problém, zda voliči jsou skutečně tak striktními maximalizátory užítku, jak tvrdí Downs, se vzpírá operacionalizaci a následnému měření, vidí zároveň i jednoznačný přínos Downse v tom, že otvírá svým modelem klíčovou otázku, jaký je vliv umístění stran vůči sobě navzájem (tj. intenzity politické soutěže) na jejich úspěšnost, či ještě lépe jaká je „odměňující taktika mezistranické soutěže“. Ve své odpovědi na tuto otázku Sartori konstatuje a rozsáhle ve svém modelu polarizovaného pluralismu vysvětluje, že zatímco Downs iniciálně zjevně preferuje dostředivý (**centripetal**) charakter stranických interakcí s tím, že odstředivý (**centrifugal**) je

pouze následně vynucen okolnostmi, jeho vlastní koncepce je taková, že jak odstředivé, tak dostředivé strategie jsou zcela plnohodnotnými variantami úsilí o maximalizaci hlasů, tj. "odměňující taktikou" ve volbách. Do popředí se tak dostala jak otázka podoby politického prostoru, v němž strany operují, tak jejich "odměňující taktiky" mezistranických interakcí.

Teoretické postižení třetí ze strategií, tematického vlastnictví, je poněkud novějšího data. Tak jako teorie politického prostoru mají svého klasika v Anthony Downsovi, inspirátorem teorií, spojených s tematickým vlastnictvím, byl jiný významný americký politolog, představitel rochesterské školy, William Riker. Riker se jako první systematictěji zabýval otázkou, jaké rétorické strategie volí v kampani političtí aktéři. Již v roce 1983 navrhl propojené koncepty „herestetiky“ (heresthetics) a „manipulace s agendou“ (agenda control). Smyslem herestetiky mělo být strukturovat politickou situaci tak, že uživatel herestetiky zvítězí, „bez ohledu na to, zda přesvědčí své soupeře, či nikoliv“ (Riker 1983: 60). Co se týká obsahu kampaně, domníval se Riker (1993: 112), že základní strategií by mělo být do kampaně vnášet a zvýrazňovat v ní nikoliv ta témata, v nichž strana chce v diskusi konfrontovat opozici, ale taková, v nichž se cítí silná a kredibilní. To nazval principem dominance. Témata, v nichž nikdo není schopen získat jasnou převahu, naopak strany nemají motivaci v kampani akcentovat a tedy se v ní ani obvykle nevyskytují, což označil jako princip disperze. Základním cílem volební kampaně (srov. Hammonds - Humes 1993: 142) se tak nestává zaujmutí konkrétních politických pozic, ale rozhodnutí, která témata přinesou kandidátovi největší strategickou výhodu již tím, že je učiní palčivými.

Odměňující taktika stranické soutěže je tedy při klasickém využívání konceptu tematického vlastnictví zcela odlišena od prostorových teorií tím, že spočívá v důrazu na témata, v nichž se strana cítí silná a současné snaze zatlačit do pozadí témata, v nichž jsou silní její soupeři. To, že klíčovou charakteristikou je snaha o dominanci skrze kontrolu palčivosti témat, vyčleňuje teorie tematického vlastnictví i vůči valenčním teoriím. V nich strany soutěží v tématech, kde existuje jedna zdaleka preferovaná pozice a boj mezi stranami je bojem o důvěru voličů, že strana danou pozici zastává kredibilně. Boj se ovšem nadále vede "v tématech", nikoliv "o témata" a rovněž nikoliv následně "tématy", což je naopak klíčový předpoklad teorií tematického vlastnictví. Z hlediska vztahu k soutěži -její intenzitě- je tematické vlastnictví, zdůrazňující palčivost jako klíčovou vlastnost nakládání s tématy, více flexibilním konceptem než jsou prostorová soutěž (která ji podporuje) a valence (která ji utlumuje). Přesto zejména striktnější Rikerovo pojetí, v němž se strany pouze řídí palčivostí témat, ale konfliktu se spíše vyhýbají (princip disperze), přibližuje rovněž nakládání

tématy "nesoutěži". Dvě ze tří základních strategií tak vytváří pobídky pro "nesoutěž" a mizení mezistranické politiky. Jak je možné, že nakonec nepřevládne? Odpovědí je propojenost zmíněných strategií- zejména poslední empirické práce ukazují, že jejich využívání je jakousi obdobou dětské hry kámen-nůžky-papír (**rock-paper-scissors**), kdy jedna má potenciál porazit či alespoň neutralizovat druhou.

Pozice, valence a tematické vlastnictví jako propojené strategie stranickopolitické soutěže

Vitalita politiky rozdílů v prostorové soutěži

Na Downsův model navázala celá řada prací, které se snažily o jeho doplnění o další proměnné, obvykle s odůvodněním, že se tím více přiblíží reálnému fungování soutěže mezi stranami²(srov. Chytilík 2014: 44-50). První významnou navrhl americký politolog Bernard Grofman (Grofman 1985). Podle Grofmana je způsob rozhodování voličů komplikovanější v tom, že berou do úvahy jako referenční bod i status quo, ve kterém se pozice politického tématu nalézají a pozici, zaujatou kandidátem, berou s větší či menší rezervou (**discounting**). Pokud kandidát například navrhne pozici, jež se od stávajícího stavu velmi odlišuje, voliči uvažují tak, že se mu pravděpodobně, bude-li zvolen, nepodaří status quo zvrátit tak výrazně a jeho politika se tedy bude nalézat mezi bodem, kde je status quo a kandidátovým inzerovaným ideálním bodem. Fakt, že voliči podhodnocují velikost změny, obvykle vybízí kandidáty, aby se umístovali „dále“ od politického tématu (navrhovali politická opatření, která ho výrazněji mění). To lze chápat jako další pobídky k výraznější poziční diferenciaci, rozšiřování toho, co je v politickém tématu „myslitelné“ a jako faktor, působící vůči mizení mezistranické politiky.

Druhým typem uvažování o tom, jak by se strany měly umístit, jsou tzv. směrové modely (**directional models**). Důležitými proměnnými pro ně jsou nejen pozice kandidátů a voličů, ale i status quo v dané politické oblasti, často označovaný jako referenční nebo neutrální bod. Pro posouzení užítku z volby pak není klíčovou proměnnou absolutní blízkost a vzdálenost kandidáta od voliče, ale směr, tedy to, zda se volič a kandidát nalézají svým

² Je zároveň potřeba doplnit, že úpravy obvykle nejdou proti duchu modelu a Downs je antcipoval. Píše například (Downs 1965:39), že voliči chápou, že se stranám nepodaří prosadit vše a proto úvaha o stranickém diferenciálu není prostým posouzením volebních programů, ale spíše úvahou o tom, co z nich strana reálně zrealizuje. Stejně tak upozorňuje, že důraz voličů na jednotlivá témata je různý, čehož později využily směrové modely.

ideálním bodem stejným směrem od neutrálního bodu. „Pozice“ v těchto modelech neoznačují ani tak absolutní vzdálenost umístění od neutrálního bodu, jako spíše směr této vzdálenosti a intenzitu, s níž kandidát daný směr prosazuje. Pozice jedince je tedy dichotomická (je buďto pro nebo proti) a emocionálně ovlivněná v tom ohledu, že různé jedince zajímají různá témata různě (srov. Classen 2007). První z těchto modelů (Matthews 1979) je důležitý zejména svým předpokladem, že je nerealistické očekávat, že volič bude o kandidátech uvažovat v absolutních vzdálenostech, jak to po něm požaduje Downsův model. Náklady na získání takové informace jsou pro voliče obtížně dostupné. Kandidátům se realisticky může podařit tlumočit voličům jen to, kterým směrem chtějí změnit status quo. Volič si pak svůj celkový užitek z kandidátů odvozuje na základě toho, jak často je směr změny shodný (nebo rozdílný) od toho, co chce on sám a relativní intenzity, s níž volič a kandidát změnu tím či oním směrem chtějí (podrobněji Merrill-Grofman 1999: 25-29, Eibl 2011: 69-72).

Alternativní směrový model, který se rychle stal z hlediska směrového uvažování mainstreamovým, nabídli Stuart McDonald a George Rabinowitz (1989). Do modelu přidávají jako klíčové kritérium intenzitu. Pokud jsou volič i kandidát ve stejné straně prostoru od neutrálního bodu, je voličův užitek z kandidáta v této dimenzi vždy kladný, jinak je vždy záporný. Konkrétní velikost užítku pak závisí na tom, jaká je intenzita vztahu voliče a kandidáta k neutrálnímu bodu. Čím více volič i kandidát jsou vzdáleni od neutrálního bodu stejným směrem, tím větší užitek pro voliče z volby. Naopak u témat, v nichž jsou kandidát i volič blízko neutrálního bodu, je užitek limitně malý a nejsou pro voličovo rozhodování tak důležitá. Z kandidátů, k nimž by podle základního prostorového modelu měl stejně daleko, si volič vždy vybere toho, který je více vzdálen od neutrálního bodu, prosazuje tedy jeho změnu intenzivněji, dá se více očekávat, že ji uskuteční a voličův užitek z jeho volby tak bude výraznější.

Z hlediska problému, která nás zajímá, přinesly směrové modely zajímavou otázkou: má vůbec v tematické soutěži smysl vystupovat vzhledem ke stávající politice umírněně? Pokud si volič, který je mírně nalevo od středu, musí vybrat mezi kandidátem, který je od středu (a od něj) mírně napravo a extrémně levicovým kandidátem, který to bude? Zatímco v Downsově světě to bude ten umírněný, směrové modely předpokládají volbu extrémního kandidáta. Oba modely tak poskytují stranám výrazně odlišné pobídky, jak se prostorově umisťovat a implicitně předpokládají jiný rozsah soutěže mezi kandidáty. Problém byl řešen se značným zpožděním (Classen 2007, Lacy - Paolino 2010). Classen se experimentálně

zaměřuje na situace, kde model prostorové blízkosti a směrový model předpokládají při volbě dvou kandidátů odlišné rozhodnutí voliče. Konstatuje, že ve volbě, kde se rozhoduje v prostředí jednorozměrného zjednodušení (v americkém prostředí na ose liberalismus-konzervatismus) a/nebo v otázkách spíše expertní a pragmatické povahy, se voliči řídili spíše logikou modelu prostorové blízkosti. V hodnotovém tématu přerušení těhotenství ale převládala směrová volba. Ta byla silná pouze u participantů, kteří byli proti potratům. Tento už dříve popsáný fenomén (Adams et al. 2004) se nazývá balancování (**balancing**) a označuje situaci, kdy jedinec záměrně preferuje mnohem radikálnější pozici, než tu, kterou zastává, protože mu nevyhovuje status quo a domnívá se, že výsledkem posílení prostorově krajnějších sil, jež ho chtějí vychýlit více, než on sám, bude kompromis mezi jejich přáním a současným stavem, který bude velmi blízko jeho pozici. Zde je důležité upozornit, že Adamsův argument je prostoupen logikou modelů prostorové blízkosti (např. uvažuje o umístění kandidátů i uvažování voličů o nich jako o pozicích, jimž odpovídá reálný obsah) a Classen ho používá spíše pro zpochybnění toho, že voliči v tématu přerušení těhotenství byli ovládnuti čistě směrovou logikou.

Experiment Lacyho a Paolina, v němž byly subjekty náhodně přiřazovány k experimentálním podmínkám s jedním prostorově extrémním a jedním umírněným kandidátem v prostředí multidimenzionální tematické soutěže, poskytl poměrně značnou evidenci pro tvrzení, že model prostorové blízkosti může být adekvátním výkladovým rámcem pro voličské rozhodování, zatímco předpoklady směrového modelu se v chování subjektů nijak nedemonstrovaly. Naproti tomu aktuální výzkum (Kropko 2012) na datech z amerických prezidentských voleb dokumentoval domněnku, že jedněch voleb se účastní jak voliči, řídící se spíše směrovou logikou, tak voliči, využívající striktně prostorové logiky. Zajímavým závěrem rovněž bylo nepotvrzení málo testovaných předpokladů McDonalda et al. (1995) o tom, že směrovou volbu používají méně politicky sofistikovaní voliči, zatímco prostorovou více sofistikovaní. Politická sofistikovanost nehrála z hlediska toho, zda lidé volí prostorově nebo směrově, roli. Poslední studie, která se stejným problémem zabývala v evropském prostředí při srovnávacím studiu voleb do EP 2009 (Fazekas - Méder 2013) ve shodě s několika předchozími studiemi (Lachat 2008, Pardos-Prado - Dinas 2012) pak konstatovala, že důležitým kritériem z hlediska poměru mezi volbou, založenou na prostorové blízkosti a směrovou volbou, je úroveň polarizace (velikost ideologických rozdílů mezi stranami na pravolevé ose). V zemích s nejvyšší úrovní polarizace se oba základní typy prostorové volby vyskytovaly zhruba stejně často, zatímco v málo polarizovaných politických

obcích byla volba, založená na prostorové blízkosti, výrazně častějším projevem prostorové volby, než směrová varianta (srov. Chytilík 2014:49-50).

Odměňující taktika politických stran tedy musí brát v potaz, že v elektorátu jsou voliči, kteří uvažují striktně v kategoriích blízkosti a vzdálenost, ale i ti, pro které je klíčový směr navrhované změny. Jak strany na tento fakt reagují? Asi dosavadním vrcholem empirického výzkumu umístění stran v prostoru v multipartistických uspořádáních jsou dvě práce z roku 2014, na kterých se podíleli stejní autoři (Ezrow – Tavits - Homola 2014a, 2014b). Kladou si otázku, za jakých podmínek by strany měly zaujímat spíše extrémnější pozice od mediánu voličů, zatímco ve kterých k němu konvergovat. Pro posouzení toho, která strategie je vhodnější, je podle nich důležité brát do úvahy i to, že voliči mají různé náklady na získávání informací o stranách. Ve shodě se staršími studiemi (Alvarez 1999, Koch 2003) představují voliče jako bytosti s averzí k risku, kteří s tím, jak je zvyšuje jejich nejistota o programu strany, jsou stále méně ochotni ji volit, neboť by to ve výsledku mohlo znamenat, že by mohl být ve špatném případě výsledek volby značně vzdálen jejich preferencím. Z hlediska jasnosti a šance na nezkreslenou recepci jsou přitom krajní pozice mnohem vhodnější než středové, které neumožňují voličům zformovat si snadno očekávání toho, jak se strana bude chovat, pokud se ujme vlády.

Výhodou extrémních stran bývá programová jasnost a konzistence, jíž se středové strany málokdy mohou vykázat a nejsou ani schopny demonstrovat podobnou úroveň naléhavosti jako extrémní strany (srov. Hinich-Munger 1994, 1997, Kitschelt 2000). Podobné argumenty nabízí i zastánci směrové logiky, kteří dávají do protikladu necentristické strany s "jasnými a silnými pozicemi" a středové strany s "nejednoznačnými a málo intenzivními preferencemi". Středové pozice nejenže jsou ideologicky méně jasné, ale co je důležitější, i se takové *zdají být*. Náklady voličů na informaci tak u takových stran stoupají, což pro ně snižuje jejich atraktivitu. Zvláště silně by se podle Ezrowa et al. tento efekt "prokletí středu" měl demonstrovat v zemích s málo stabilním stranickým spektrem, kde voliči neměli dostatečnou příležitost vytvořit si dlouhodobé stranické afiliace. Typickým příkladem jsou podle něj postkomunistické země s fluidními stranickými systémy (Birch 2003, Tavits 2005) a nízkou úrovní politického stranicví a slabou institucionalizací politických stran (van Biezen 2003, Tavits 2013), která způsobuje velmi slabé vazby mezi stranami a společností (voliči). Nestálost stran činí rovněž obtížnější etablování všemi přijímané kategorie "pravice" a "levice" (Tavits-Letki 2009) a poskytuje stranám pobídky k tomu, aby se, pokud jsou zvoleny, chovaly nekonzistentně vzhledem ke svému programu (Druckman-Roberts 2007). Strany tak

obvykle nedisponují dlouhodobou historií, která by umožnila voličům v jejich případě využívat informačních zkratk a informačně nasytit musí voliče jiným způsobem. Z tohoto hlediska je zaujímání centristických pozic nevhodné.

Na základě těchto úvah formulují Ezrow et al. odlišné předpoklady pro postkomunistické země a západoevropské demokracie- zatímco v postkomunistických zemích s tím, jak se strana vzdaluje od mediánového voliče, její podpora spíše stoupá, v západoevropských zemích přináší tento efekt naopak přimknutí se směrem k mediánu. Dále pak předpokládají, že strany, které mají voliči problém jednoznačně ideologicky identifikovat, budou obecně získávat menší podporu než jasně identifikovatelné strany (bez ohledu na region) a konečně, že voliči v postkomunistických zemích jsou si jistější pozicemi necentristických než centristických stran. Hypotézy prověřovali na datech z *Comparative Study of Electoral Systems* (CSES). Obě základní hypotézy autoři potvrdili, stejně jako dvě pomocné, tvořící naznačený kauzální mechanismus (snazší identifikovatelnost pozice extrémních stran než středových a slabá volební performance špatně identifikovatelných stran). Tyto efekty jsou v datech zachytitelné pouze v postkomunistických zemích, ve vyspělých demokraciích jsou naopak vztahy mezi těmito proměnnými dosti proměnlivé a nejisté. Práce uzavírá tím, že její význam může být širší, neboť naznačuje, že by zaujímání extrémnějších pozic mělo být stranami v systémech v tranzici dominantní strategií, zatímco centristická pozice, lépe reprezentující mediánového voliče, se jim nevyplácí. Argument ve stejném duchu vedou zde zmínění autoři i ve druhém článku, kde ukazují, jaký má vliv na zaujímání extrémních pozic míra politického stranictví a stranické identifikace. Zatímco v zemích s nízkou zakořeněností stranictví a stranické identifikace se vyplatí postupovat tak, jak to naznačili v předchozí stati a zaujímat extrémní pozice, v zemích se silnou stranickou tradicí není potřeba tak silně poskytovat kognitivní zkratky skrze program a strany zaujímají umírněnější pozice-a to dokonce i tam, kde jsou polarizovaní voliči.

Hybridní charakter valenční soutěže

Poziční umístění je však pouze jednou ze strategií, která se aktérům stranickopolitické soutěže nabízí. Tou druhou je důraz na valenční charakter politiky. Stokes (1992: 144) valenci definuje jako dimenzi politiky, "kde strany nebo kandidáti nejsou odlišitelní tím, co prosazují, ale stupněm toho, jak moc jsou v myslích voličů spojeni s cíli nebo symboly, s nimiž skoro každý souhlasí nebo nesouhlasí". V této definici mezi valenční témata patří nejen politická opatření, které naprostá většina voličů chápe jako prospěšná a žádoucí a chtěla by je v co

největší míře (jako podpora ekonomického růstu, snížení kriminality atd.), ale, jak upozorňuje Michael Clark (Clark 2008), i zároveň obecnější charakteristiky politických stran či kandidátů, související s jejich "vlastnostmi jako je upřímnost, důvěryhodnost, jednota, integrita či kompetence". Konstitutivních zdrojů valence může být jistě ještě více, například Lilleker (2014: 106- 107) jako další uvádí šance kandidáta či strany na vítězství ve volbách a entuziasmus, které vzbuzuje jejich hlavní sdělení. V klasické definici této kategorie mezistranické soutěže tedy nehodnotí voliči politické aktéry podle toho, jaká je jejich pozice v dané dimenzi (jako jsou zločin a korupce), nýbrž podle toho, jak dalece jsou *samy politické strany vnímány* voliči blízko či daleko od ideálního stavu v dimenzích (jako jsou zločin či korupce). Nestačí tedy zastávat pouze příslušnou pozici v tématu, ale zároveň i vnímaná značka kandidáta či strany musí být taková, že s touto pozicí není v rozporu. Velmi trefně tuto okolnost vyjadřuje Giovanni Sartori (č. 2005: 334), který valenční téma popisuje jako "nestranické téma, téma, o němž neexistuje neshoda, a přesto jde o *téma* v tom, že jedna strana obviňuje druhou z toho, že není věrná svým verbálním pozicím".

S valenční *tematickou* soutěží si politologie neví příliš rady a spory o to, co je a co není valenční téma (připouštějící jedno politické řešení), skoro vylučují, aby byla valence tímto způsobem operacionalizována. O něco snazší je to naopak s netematickými složkami valence, těmi, které nejsou svázány s konkrétními politickými tématy, ale i tak jsou v politickém boji využívány, neboť zvýhodňují některé aktéry před jinými. Na prvním místě je to výhoda obhájce politického úřadu ("*incumbency advantage*", Fiorina 1981, Enelow - Hinich 1982, Austen-Smith 1987) a stav ekonomiky (Lewis-Beck 1988, Anderson 2000, Alvarez-Nagler 1998), k lepšímu pochopení fenoménu valenční volby je však nutné operacionalizovat faktory jako jsou politické skandály, nejednotnost strany či hodnocení její celkové kompetentnosti (Clark 2008).

Právě tyto faktory, úzce spojené s politikou realizace a "nesoutěží", mohou generovat pobídky aktérům, kteří v nich zaostávají, k větší *prostorové* diferenciaci. To pro stranickou soutěž sice nijak neumenšuje vliv valenčních faktorů, ale zároveň opětovně zvyšuje význam těch prostorových. Tento předpoklad formulovali své často citované práci McDonald a Rabinowitz (1998), když se zamýšleli nad tím, proč v dvojstranických systémech nedochází obvykle ke konvergenci k mediánovému voliči. Podle jejich názoru je to právě kvůli existenci valenční politiky a témat, jako je stav ekonomiky, která ovšem spojují hlavně s performancí vlády a vládní strany. Při slabé performanci vlády a zároveň velmi podobných pozicích stran v tématech by podpora vládní strany kompletně zkolabovala. Umístění dále od svého

politického konkurenta tak volí političtí aktéři proto, aby i v případě neúspěšného vládnutí existovali voliči, kterým budou v prostoru blíže a kteří se na základě prostorové blízkosti či vzdálenosti budou i ve volbách rozhodovat. V jejich pojetí tedy to, že existují i valenční témata, která odvádí politickou soutěž směrem k netematické valenci stran, nutně povzbuzuje prostorovou diferenciaci stran, což vede k ekvilibriu politické soutěže, v níž je vždy přítomna jak dimenze valence, související s retrospektivním hodnocením vlády, tak i poziční témata, v nichž jsou strany dostatečně prostorově diferencovány. Bez zajímavosti není, že podobný argument vznesl již Downs. Ten analyzuje hypotetickou situaci, v níž se programové pozice vlády a opozice zcela překryjí, načež rozhoduje voličovo posouzení kompetencí opozice a vlády. Právě to je pro něj důvod, proč se opozice, která má na rozdíl od vlády možnost vybrat si vzdálenost pozice od svého soupeře, k zaujmutí stejné pozice, jako má vláda příliš neuchyluje, protože bez přístupu k veřejnému rozpočtu a vládě nemá tolik příležitosti kompetenci demonstrovat. Může se samozřejmě stát, že reputace vlády a jejího vládnutí je velmi špatná a úvaha voličů o tom, kdo je kompetentnější, vyzní pro opozici. Ani to ale podle Downse nepředstavuje důvod, aby opozice zaujala stejnou pozici jako vláda a vlastně se tak identifikovala s jejími politikami. Poziční diferenciaci je i v tomto případě jistější cestou k vítězství.

Předpoklady o takto formulovaném vztahu mezi valenční a poziční volbou byly prověřeny teprve nedávno (Clark-Leiter 2014) v práci, která vliv valence na voličovu volbu zkoumá podle míry ideologické disperze politických systémů. Konvenční uvažování by naznačovalo, že v ideologicky málo polarizovaných uspořádáních bude charakterová valence hrát významnou roli pro vysvětlení voličské volby, pravděpodobně větší, než v ideologicky fragmentovaných politických obcích, kde strana i při ztrátě nebo naopak zisku valence je nadále od části voličů velmi vzdálena v politickém prostoru a mělo by tak být pro ni obtížnější získat jejich hlas. Výsledek studie byl neintuitivní, nalezený vztah byl právě opačný- s rostoucí mírou polarizace rostl i vliv charakterové valence strany na její výsledek. To autoři vysvětlují tím, že rostoucí míra polarizace zvyšuje zájem voličů o politiku a jejich kognitivní potřeby jsou vyšší, proto věnují větší pozornost i valenci. Vzhledem k tomu, že svůj výzkum provedli na agregovaných datech, jde pouze o netestovaný předpoklad, který přesto přináší nový pohled na vztah valence a prostorové soutěže jako dvou kategorií, které se vzájemně doplňují a někdy dokonce i podporují.

Jinak řečeno, pro stranu, která sama sebe pojímá tak, že její vyhlídky v "politice realizace" jsou velmi dobré, není výhodné umenšovat politiku cílů a politický konflikt, neboť

to výhody, plynoucí z dobrého postavení v oblasti valence nezvětšuje, ale naopak zmenšuje. Clark a Leiterová netvrdí nic menšího, než to, že pro strany s vysokou valencí je odměňující strategií snažit se zároveň o plnohodnotný poziční tematický konflikt, neboť právě při něm vynikne jejich valenční výhoda více než při pozičně nevyhraněné soutěži. Ve shodě s tímto závěrem je i další studie (Pardos-Prado 2012) jejíž závěr byl ten, že valenční volba ve skutečnosti představuje silnější vysvětlení ve více stranicky i voličsky polarizovaných uspořádáních než v konsenzuálních. U témat, jako jsou imigrace a životní prostředí zvyšující se míra polarizace aktivuje u voličů ve zvýšené míře jak volbu založenou na prostorovém kritériu, tak i valenčním, což byl pro španělského politologa důkaz o tom, že obě strategie se podporují tím, že obecně přimykají pozornost voličů k politickým tématům.

Tematické vlastnictví jako ideální typ

Jak by měla vypadat ideální soutěž, vycházející z mechanismu tematického vlastnictví, konceptualizují Dolezal et al. 2014. Základní charakteristikou by měla být tematická diferenciací, projevující se tím, že každá strana preferovaně "mluví" o jiných tématech než strany ostatní. Dalším předpokladem je, že ač se strany liší v pozornosti, které věnují jednotlivým tématům, neliší se nijak výrazně v pozici, kterou v tématu zastávají. Z prvních dvou předpokladů lze tedy odvodit, že strany se více odlišují v důrazu na témata, než v pozici, kterou k nim zaujímají. Čtvrtým předpokladem je, že strany se speciálně zaměřují na témata, která „vlastní“. Tento typ soutěže je z naší definice tedy spíše "nesoutěžní", proto je na místě prověřit, zda 1. je realistické, aby se takováto soutěž vůbec ustavila a 2. pokud existuje v nějaké zemi výrazná nerovnováha v tom, jak jsou strany asociovány s politickými tématy nebo je jim v nich přiznávána různá kompetence, tak soutěž i probíhá.

Tematické vlastnictví je poměrně stabilní veličinou. Vztah mezi bojem o tematické vlastnictví určitého tématu a pozicí strany v něm je ještě užší než mezi pozicí a valencí strany. Jak ukazují například americká politoložka Bonnie Meguid (2005, 2008) či rakouský politolog Markus Wagner (2012), nová - či mainstreamovými aktéry záměrně přehlížená - témata se nejčastěji dostávají do politického diskursu skrze nové, zpočátku malé strany, které u nich zaujímaly extrémní pozici (tj. takovou, která je velmi vzdálená od ostatních politických aktérů) a teprve následně se palčivost těchto témat případně zvyšovala i pro ostatní aktéry. Toto pozorování bylo dokonce spojeno s formulací konceptu strany mezery (*niche party*), subjektu, který svůj průnik do stranického systému odvozuje od toho, že se zaměřuje pouze na témata, která nejsou v politickém systému dominantní či dokonce přítomná, zaujímá v nich

jasně identifikovatelnou pozici daleko od ostatních stran a současně se snaží o zvýšení jejich palčivosti. Později (Tavits - Letki 2014) byla tato argumentace rozšířena i na strategie mainstreamových stran, kterým stávající dimenzionální struktura politických témat z nějakého důvodu nevyhovuje a snaží se ji, resp. alespoň palčivost jednotlivých témat, změnit. Důležitost tohoto doplnění lze spatřovat v tom, že potencionální rizika pro politiku cílů nespojuje výhradně s niche parties, ale ukazuje, že pobídky opustit tento typ mezistranické soutěže mají příležitostně strany s různým původem.

Na efekt spojení vlastnictví tématu s krajní pozicí strany upozorňují i Narud a Valen (2001), kteří si všímají, že některá témata mají v Norsku dva vlastníky. Pokud se tomu tak děje, jsou pravidelně z opačných stran politického spektra, v němž zaujímají krajní pozice. Za tímto zjištěním stojí efekt, který dokumentuje Lanz (2014), totiž ten, že voliči jsou ochotni přiznat nejvyšší kompetenci v nějakém tématu i straně, s níž nejsou identifikováni, pro získání tematického vlastnictví tedy nevádí i výrazně odlišné prostorové umístění strany a voliče, důležitější je, že pozice strany je jasně odlišitelná od dalších stran. Další práce (Lachat 2014) se pokusila tento předpoklad zpřesnit. Na datech ze švýcarských voleb 2011 demonstrovala, že kompetenční tematické vlastnictví (**competence issue ownership**) je z hlediska volebního rozhodování na individuální úrovni proměnnou, která moderuje efekt prostorových vzdáleností. Jinak řečeno, přiznání kompetenčního vlastnictví straně znamenalo z hlediska prostorových modelů to, že volič se ve volbách choval tak, jakoby straně „byl blíže“, než jí ve skutečnosti byl. Pro stranu je tedy cena, kterou platí za větší prostorovou diferenciaci a umístění v prostoru, který není příliš "obydlen" voliči, dobře kompenzována vlastnictvím tématu, který prostorové vzdálenosti moderuje a způsobuje, že ji mohou volit i voliči, kterým je v prostoru blíže jiná strana, již ovšem přiznávají nižší kompetenci.

Dílejší strategie kandidátů/stran v prostředí, ve kterém někdo vlastní politická témata, analyzovala celá řada studií. Klasický výzkum tematického vlastnictví spíše předpokládal, že strany si snaží budovat a udržovat reputaci u témat, která vlastní, zatímco ostatní témata vědomě spíše upozadují. Tento závěr ale zpochybnilo hned několik prací, zejména z amerického a britského prostředí (Damore 2004, Damore 2005, Sides 2006, Sides 2007), které naznačily zvyšující se tendenci kandidátů komunikovat v kampaních i témata, která jsou tradičně vnímána jako vlastnictví jejich soupeřů. Důvodů pro to identifikovaly celou řadu - zejména externí tlaky, které někdy jednoduše nedovolí se určitým tématům vyhnout. Jindy však připsali tuto strategii konjunkturálním faktorům a snaže prezentovat v daných tématech pozici, která rezonovala s míněním voličů. Coffey (2014) pak dokonce již přímo konstatuje,

že množství prostoru, které strany jednotlivým tématům v programech věnují, není v amerických volbách korelováno negativně (jak by předpokládaly teorie tematického vlastnictví), ale pozitivně. Tento empirický argument jde ruku v ruce s teoretickou úvahou Bonnie Meguid, která se již roce 2005 zamýšlela nad tím, jaké strategie by měly mainstreamové strany volit vůči agresivní snaze niche parties o vlastnění některých témat. Meguid předpokládala, že odměňujícími strategiemi obrany mainstreamových stran jsou buďto nezáměr o téma a snaha o jeho zprovození ze světa nebo rychlé převzetí důrazu na téma *včetně pozice*, kterou zastává niche party. Podle americké politoložky je ale potřeba, aby tak koordinovaně učinily *všechny* strany, přítomné ve stranickém systému, nejen z hlediska prostorové blízkosti bezprostřední soupeři niche party. Takový požadavek je mnohem snazší teoreticky formulovat, než prakticky provést. Zejména v multipartismech s více (čtyřmi, pěti) stranami je naopak pravděpodobné, že se některá strana začne vůči niche party pozičně vymezovat a soupeřit s ní, což vede nejen k posilování významu daného tématu, tak i obou (všech) v něm soupeřících stran, usnadňuje etablování niche parties ve stranickém systému a povzbuzuje i zbývající strany, aby se v tématu pozičně vymezily.

Jakým způsobem probíhá soutěž v zemi, kde si strany dlouhodobě činí nárok na určitá témata, testují na příkladu Rakouska Dolezal et al. (2014). Rakouský politický systém s množstvím takových stran (FPÖ, BZÖ nebo Zelených) představuje v tomto kontextu mimořádně vhodného kandidáta. I přesto průměrný překryv tematické agendy mezi páry stran byl kolem 75%. Velmi zajímavé bylo testování dalšího předpokladu teorií tematického vlastnictví, podle něhož by se pozice stran neměly v jednotlivých tématech významněji odlišovat. Volební soutěž tak fungovala zhruba u poloviny témat, z nichž část (například podpora podnikání nebo životní prostředí) bychom v duchu terminologie této monografie označili jako valenční, ale jiná (například podpora města vs. podpora venkova, podpora práce vs. podpora kapitálu nebo ústavní vývoj) jsou zřetelně pozičními tématy a měla by povzbuzovat tematickou polarizaci. Dolezal et al. to dávají do souvislosti s dlouhodobou historickou shodou konsensuální rakouské demokracie o tom, jaké politické cíle mají být preferovány. Naproti tomu k plnohodnotnému politickému konfliktu došlo nejen v typicky polarizujících otázkách jako je multikulturalismus nebo vztah k EU, ale i ve spíše valenčních tématech jako je vnitřní bezpečnost. Poziční diferenciace byla větší v tématech, které Kreisi et al. (2006) a Kreisi (2008) nazývají „nové sociokulturní otázky“, než v tématech, týkajících se ekonomiky, celkově však bylo možné druhý předpoklad zamítnout.

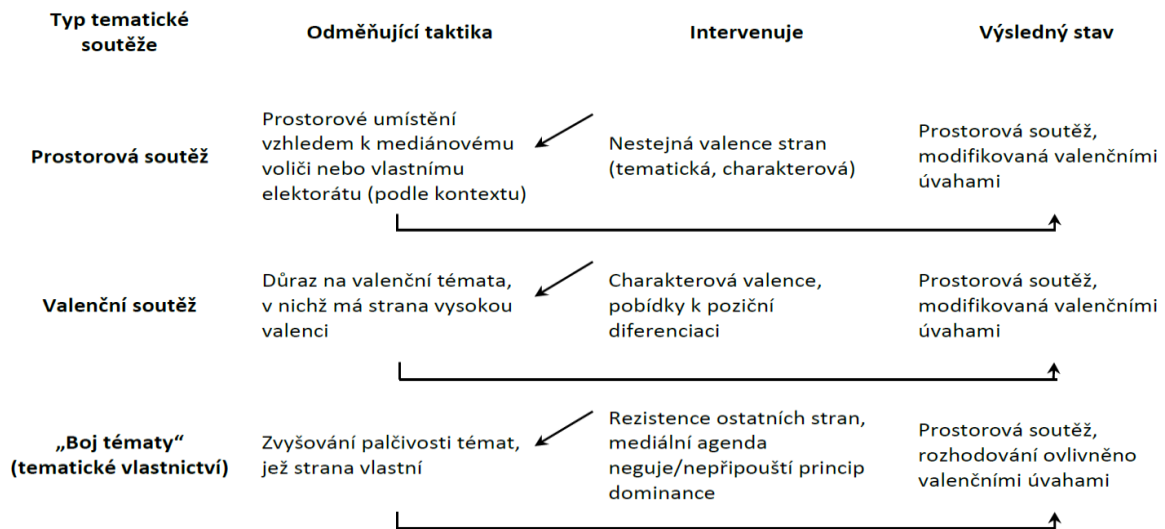
Ukázalo se také, že pouze v jediném tématu- životním prostředí, se strany navzájem odlišovaly výrazně více v palčivosti, kterou mu přikládaly, než v pozicích. V řadě dalších, převážně sociokulturních, otázek byl ovšem vzorec přesně opačný- strany se navzájem více odlišovaly v pozicích než v palčivosti, které pro ně téma mělo. V ekonomických otázkách byly rozdíly v palčivosti a pozicích přibližně podobné, mírně větší ovšem v poziční dimenzi. Data vyjevila poměrně překvapivý vzorec- tam, kde mají strany výrazně odlišnou pozici než ostatní strany, až na výjimky tématu nevěnují větší pozornost než jejich soupeři. Je možné, že speciálně u těchto témat poskytuje poziční diference některé ze stran pobídka i těm ostatním, aby diferencované straně nepřepustili nejen vlastnictví tématu, ale s ním i pozici, s níž se voliči budou postupně identifikovat poté, co straně, která o tématu jako jediná mluví, přiznají i tematické vlastnictví. Tato úvaha naznačuje komplikovaný vztah mezi tematickým vlastnictvím, "bojem tématy" a pozičními rozhodnutími jednotlivých aktérů.

Z hlediska našich úvah o „nesoutěži“ tedy navrhneme následující kauzální mechanismus: při úsilí o získání tematického vlastnictví (co nejsilnější asociaci či přiznání kompetence v určitém tématu) je pro politické strany odměňující taktikou výrazná poziční diference v tomto tématu (zaujetí odlišné prostorové pozice) vůči dalším stranám. Poté, co se strana stane vlastníkem nějakého tématu, však zároveň tato diference přispívá k tomu, že se neaktivují principy dominance, neboť alespoň některé z ostatních stran o tématu nadále hovoří a k soutěži, v níž by řídicím mechanismem bylo tematické vlastnictví ve své čisté podobě, nedochází. Místo toho strany soutěží způsobem, kdy rozdíly v palčivosti, kterou přikládají jednotlivým tématům, jsou výrazně menší a zároveň jsou provázeny mnohem větší poziční diferenciací, než jak to předpokládá teorie tematického vlastnictví. Tu tak lze považovat spíše za ideální typ, naznačující možnou tendenci stranické soutěže, vůči níž ale přímo v jejím samotném mechanismu existují protiváhy, které ji přivrací směrem k módu, který zůstává plnohodnotnou „soutěží“.

Závěrem

V textu jsme se alespoň stručně snažili představit strukturu příležitostí a omezení, které souvisí s možným přechodem od soutěžní strategie, charakterizované konfliktem stran v politických tématech k jiným strategiím. Ukazuje se, že je to samotná povaha těchto strategií, která v případě valenčních poskytuje aktérům (bez ohledu na to, zda je jejich valence vysoká nebo nízká) silné pobídky k tomu, aby zároveň využívali pozičního konfliktu. V případě

tematického vlastnictví je dokonce poziční diferenciací faktorem, který podporuje úsilí stran o vytvoření nerovnováhy v tom, jak jsou s jednotlivými tématy asociovány a jejich schopnost vlastnictví tématu získat. V momentě, kdy k této nerovnováze skutečně dojde, se však zároveň stává faktorem, který působí proti tomu, aby strany, které nejsou vlastníkem tématu, soutěž a konflikt v něm zcela opustily.

Obrázek 1. Hlavní typy tematické soutěže. Zdroj: Chytilík 2014: 174

Závěr diskuse shrnuje Obrázek 1. Ukazuje, že podle toho, jakou strategii v tematické soutěži strany nebo kandidáti iniciálně preferují, vstupují do ní postupně i strategie zbývající. Výsledkem jejich střetu je pak převážně situace, v níž se v soutěži politických stran střetávají jak faktory, související s jejich konfliktem, vyvolaným odlišnými politickými pozicemi, tak i ty, který souvisí s netematickými faktory, "charakterem stran". Důležité ovšem je, že v žádném z nich neexistují dostatečně silné pobídky, aby převládla politika realizace a tedy "nesoutěže".

Literatura:

Adams, James, Bishin, Benjamin G. a Dow, Jay K. 2004. „Representation in congressional campaigns: Evidence for discounting/directional voting in U.S. Senate elections.“ *Journal of Politics* 66, č. 2, 348-373.

Achterhuis, Hans. 2001. *Politika dobrých úmyslů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Alvarez, Michael R. 1999. *Information and Elections*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Alvarez, Michael R. a Nagler, Jonathan. 1998. „Economics, entitlements, and social issues: Voter choice in the 1996 presidential election.“ *American Journal of Political Science* 42, č. 4, 1349–1363.

Anderson, Christopher J. 2000. „Economic voting and political context: A comparative perspective.“ *Electoral Studies* 19, č. 2-3, 151–170.

Austen-Smith, David. 1987. „Interest groups, campaign contributions, and probabilistic voting.“ *Public Choice* 54, č. 2, 123–139.

Birch, Sarah. 2003. *Electoral Systems and Political Transformation in Post-Communist Europe*. Basingstoke: Palgrave-Macmillan.

Clark, Michael. 2008. „Valence and electoral outcomes in Western Europe, 1976–1998.“ *Electoral Studies* 28, č. 1, 111-122.

Clark, Michael a Leiter, Debra. 2014. „Does the ideological dispersion of parties mediate the electoral impact of valence? A cross-national study of party support in nine western European democracies.“ *Comparative Political Studies* 47, č. 2, 171–202

Claassen, Ryan L. 2007. „Ideology and evaluation in an experimental setting: Comparing the proximity and the directional models.“ *Political Research Quarterly* 60, č. 2, 263-273.

Coffey, Daniel J. 2014. *Issue ownership vs. conflict extension: Understanding state party polarization*. Představeno 15. – 16. května 2014 na konferenci *State politics & policy*. Dostupné na: <http://ssrn.com/abstract=2439490> (15. 11. 2014).

Damore, David F. 2004. „The dynamics of issue ownership in presidential campaigns.“ *Political Research Quarterly* 57, č. 3, 391–397.

Damore, David F. 2005. „Issue convergence in presidential campaigns.“ *Political Behavior* 27, č. 1, 71–97.

De Vries, Catherine E. 2010. *The issue voting triangle: How issue linkage, issue competition and issue mobilization facilitate issue voting*. Working paper. Dostupné na: https://www.ihs.ac.at/publications/pol/paper_de_vries.pdf (15. 11. 2014).

Dolezal, Martin, Ennsner-Jedenastik, Laurenz, Müller, Wolfgang C. a Winkler, Anna K. 2014. „How parties compete for votes: A test of saliency theory.“ *European Journal of Political Research* 53, č. 1, 57–76.

Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper

Druckman, James N. a Roberts, Andrew. 2007. „Communist Successor Parties and Coalition Formation in Eastern Europe.“ *Legislative Studies Quarterly* 32, č. 1, 5-31

Enelow, James M. a Hinich, Melvin J. 1982. „Nonspatial candidate characteristics and electoral competition.“ *The Journal of Politics* 44, č. 1, 115-130.

Eibl, Otto. 2011. *Politický prostor a témata v České republice v letech 2006-2008*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Ezrow, Lawrence, Homola, Jonathan a Tavits, Margit. 2014a. „When extremism pays: Policy positions, voter certainty, and party support in postcommunist Europe.“ *Journal of Politics* 76, č. 2, 535-547.

Ezrow, Lawrence, Homola, Jonathan a Tavits, Margit. 2014b. „Voter polarization, strength of partisanship, and support for extreme parties.“ *Comparative Political Studies* 47, č. 11, 1558-1583.

Fazekas, Zoltan a Méder, Zsombor, Z. 2013. „Proximity and directional theory compared: Taking discriminant positions seriously in multi-party systems.“ *Electoral Studies* 32, č. 4, 693 - 707.

Fiorina, Morris P. 1981. *Retrospective voting in American National Elections*. New Haven: Yale University Press.

Grofman, Bernard. 1985. "The Neglected Role of the Status Quo in Models of Issue Voting.", *The Journal of Politics* 47, č.1, 230-237.

Hammond, Thomas H. a Humes, Brian D. 1993. „„What this campaign is all about Is...“: A rational choice alternative to the Downsian spatial model of elections.“ In: *Information, participation, and choice*. Ed. Bernard Grofman. Ann Arbor: University of Michigan Press, 141-159.

Hinich, Melvin J. a Munger, Michael C. 1994. *Ideology and the Theory of Political Choice*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Hinich, Melvin J. a Munger, Michael C. 1997. *Analytical Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hotelling, Harold. 1929. „Stability in competition.“ *The Economic Journal* 39, č. 153, 41-57.

Chytilík, Roman. 2014. *Politický prostor a politická témata. Studie k soutěži politických stran*. Brno: CDK.

Kitschelt, Herbert. 2000. „Linkages between citizens and politicians in democratic polities.“ *Comparative Political Studies* 33, č. 6-7, 845-879.

Koch, Jeffrey W. 2003. „Being certain versus being right: Citizen certainty and accuracy of House candidates' ideological orientations.“ *Political Behavior* 25, č. 3, 221-246.

Kriesi, Hanspeter, Grande, Edgar, Lachat, Romain, Dolezal, Martin, Bornschieer, Simon a Frey, Timotheos. 2006. Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared. *European Journal of Political Research* 45, č. 6, 921-956.

Kriesi, Hanspeter, Grande, Edgar, Lachat, Romain, Dolezal, Martin, Bornschieer, Simon a Frey, Timotheos. 2008. *West European politics in the age of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kropko, Jonathan. 2012. *Who's a directional voter and who's a proximity voter? An application of finite mixture modeling to issue voting in the 2008 American presidential election*. Working paper. Dostupné na: <http://polmeth.wustl.edu/media/Paper/manuscript.pdf> (15.11.2014).

Lacy, Dean a Paolino, Philip. 2010. „Testing proximity versus directional voting using experiments.“ *Electoral Studies* 29, č. 3, 460-471.

Lachat, Romain. 2008. „The impact of party polarization on ideological voting.“ *Electoral Studies* 27, č. 4, 687-698.

Lachat, Romain. 2014. „Issue ownership and the vote: The effects of associative and competence ownership on issue voting. *Swiss Journal of Political Science*, dostupné na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/spsr.12121/abstract> (15. 11. 2014). (čeká na vydání v printu).

Lanz, Simon. 2014. *Issue Ownership Voting in Polarized Party Systems*. Working paper. Dostupné na <http://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/f6bb2345-f7a1-443c-85d9-b3b180bb1a3f.pdf> (15.11. 2014)

Lewis-Beck, Michael S. 1988. *Economics and Elections: The Major Western Democracies*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Lilleker, Darren G. 2014. *Political Communication and Cognition*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Matthews, Steven A. 1979. „A simple direction model of electoral competition.“ *Public Choice* 34, č. 2, 141-156

Macdonald, Stuart Elaine, Rabinowitz, George a Listhaug, Ola. 1995. „Political Sophistication and Models of Issue Voting.“ *British Journal of Political Science* 25, č. 4, 453-483.

Macdonald, Stuart Elaine a Rabinowitz, George. 1998. „Solving the paradox of nonconvergence: Valence, position, and direction in democratic politics.“ *Electoral Studies* 17, č. 3, 281-300.

Meguid, Bonnie M. 2005. „Competition between unequals: The role of mainstream party strategy in niche party success.“ *American Political Science Review* 99, č. 3, 347-359.

Meguid, Bonnie M. 2008. *Party competition between unequals: Strategies and electoral fortunes in Western Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Merrill III, Samuel a Grofman, Bernard. 1999. *A unified theory of voting: Directional and proximity spatial models*. Cambridge, New York: Cambridge University Press

Narud, Hanne Marthe a Valen, Henry. 2001. Issue ownership in a multidimensional policy space – Voters' evaluation of party performance. Představeno 30. srpna – 2. září 2001 na každoročním setkání *American Political Science Association*.

Pardos-Prado, Sergi a Dinas, Elias. 2010. „Systemic polarisation and spatial voting.“ *European Journal of Political Research* 49, 759–786.

Rabinowitz, George, a Macdonald, Stuart Elaine. 1989. „A Directional Theory of Voting.“ *American Political Science Review* 83, č.1, 93–121.

Riker, William H. 1983. „Political theory: The art of heresthetics.“ In: *Political science: The state of the discipline*. Ed. Ada W. Finifter. Washington: American Political Science Association, 47-67.

Riker, William H. 1993. „Rhetorical Interaction in the Ratification Campaigns.“ In: *Agenda Formation*. Ed. William H. Riker. Ann Arbor: University of Michigan Press, 81-125.

Robertson, David. 1976. *A Theory of Party Competition*. London: Wiley.

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Sides, John. 2006. „The origins of campaign agendas.“ *British Journal of Political Science* 36, č. 3, 407-436.

Sides, John. 2007. „The consequences of campaign agendas.“ *American Politics Research* 35, č. 4, 465-488.

Smithies, Arthur. 1941. „Optimum location in spatial competition.“ *Journal of Political Economy* 49, č. 3, 423-439.

Stokes, Donald E. 1963. „Spatial models of party competition.“ *The American Political Science Review* 57, č. 2, 368-377.

Stokes, Donald E. 1992. „Valence politics.“ In: *Electoral Politics*. Ed. Dennis Kavanagh. Oxford: Clarendon Press, 141-164.

Tavits, Margit. 2005. „The development of stable party support: Electoral dynamics in post-communist Europe.“ *American Journal of Political Science* 49, č. 2, 283-298.

Tavits, Margit. 2013. *Post-communist democracies and party organization*. New York: Cambridge University Press.

Tavits, Margit a Letki, Natalia 2014. „From Values to Interests? The Evolution of Party Competition in New Democracies.“ *The Journal of Politics* 76 (1): 246–258,

Tavits, Margit a Letki, Natalia. 2009. „When left is right: Party ideology and policy in post-communist Europe.“ *American Political Science Review* 103, č. 4, 555-569.

van Biezen, Ingrid. 2003. *Political parties in new democracies: Party organization in Southern and East-Central Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Wagner, Markus. 2012. „When do parties emphasise extreme positions? How strategic incentives for policy differentiation influence issue importance.“ *European Journal of Political Research* 51, č. 1, 64-88.